

MAMLAKATIMIZDA GENDER TENGLIK MUAMMOLARINING O‘RGANILISHI

Xolikulova Bozargul Bekmuradovna
Samarqand viloyati Pstdarg‘om tumani
82-sonli umumta‘lim maktabi psixologi

ANNOTATSIYA

Mazkur maqolada mamlakatimizda gender tenglik masalasining dolzarbligi, uning ilmiy va amaliy jihatdan o‘rganilishi, mavjud muammolar hamda ularni bartaraf etish yo‘llari yoritilgan. Shuningdek, gender tenglikni ta‘minlashda ta‘lim tizimi, davlat siyosati va jamiyat institutlarining o‘rni tahlil qilingan.

Kalit so‘zlar: gender tenglik, ijtimoiy adolat, ayollar huquqi, erkak va ayol tengligi, ta‘lim, jamiyat, diskriminatsiya, ijtimoiy siyosat, huquqiy himoya, rivojlanish.

KIRISH

Gender tenglik bugungi kunda jamiyat rivojlanishining muhim ko‘rsatkichlaridan biri hisoblanadi. U erkak va ayollarning jamiyat hayotining barcha sohalarida teng huquq va imkoniyatlarga ega bo‘lishini anglatadi. Mamlakatimizda so‘nggi yillarda gender tenglik masalasi davlat siyosati darajasiga ko‘tarilib, bu yo‘nalishda bir qator islohotlar amalga oshirilmoqda. Gender tenglik muammolarini o‘rganish avvalo ijtimoiy fanlar, xususan psixologiya, sotsiologiya va huquqshunoslik sohalarida keng tadqiq etiladi. Bu yo‘nalishda olib borilgan ilmiy izlanishlar erkak va ayollarning jamiyatdagi o‘rni, ularning huquq va majburiyatlari hamda ijtimoiy stereotiplarning ta‘sirini o‘rganishga qaratilgan.

Mamlakatimizda gender tenglikni ta‘minlash bo‘yicha huquqiy asoslar yaratilgan bo‘lib, ayollar va erkaklar uchun teng imkoniyatlar kafolatlanadi. Shunga qaramay, ayrim hududlarda an‘anaviy qarashlar va stereotiplar tufayli gender tengsizlik holatlari uchrab turadi. Bu esa ta‘lim, mehnat bozori va ijtimoiy hayotda ayrim cheklolarga sabab bo‘lishi mumkin. Psixologik nuqtai nazardan gender stereotiplar shaxsning o‘zini anglashiga, kasb tanlashiga va ijtimoiy faolligiga ta‘sir ko‘rsatadi. Masalan, ayrim hollarda qiz bolalarning imkoniyatlari yetarli darajada qo‘llab-quvvatlanmasligi yoki ularning faqat ma‘lum kasblarga yo‘naltirilishi kuzatiladi. Bu esa ularning shaxsiy rivojlanishini cheklashi mumkin.

Ta‘lim tizimi gender tenglikni shakllantirishda muhim rol o‘ynaydi. Maktab va oliy ta‘lim muassasalarida o‘g‘il va qiz bolalarga teng munosabatda bo‘lish, ularning qobiliyatlarini bir xil darajada rivojlantirish uchun sharoit yaratish zarur. Gender tenglikka oid darslar va ma‘naviy-ma‘rifiy tadbirlar yosh avlodning ongida sog‘lom qarashlarni shakllantiradi. Shuningdek, oilaviy tarbiya ham gender tenglikning

shakllanishida muhim omil hisoblanadi. Oilada o‘g‘il va qiz bolalarga bir xil hurmat va imkoniyatlar berilishi, ularning fikrini qadrlash gender tenglik madaniyatini shakllantirishga xizmat qiladi. So‘nggi yillarda mamlakatimizda ayollarning ijtimoiy faolligi ortib bormoqda. Ularning ta‘lim olish, ishlash va boshqaruv tizimlarida ishtirok etish imkoniyatlari kengaymoqda. Bu esa jamiyatda gender tenglik tamoyillarining mustahkamlanayotganidan dalolat beradi.

Gender tengligini rivojlantirishni maqsad qilib olgan har bir jamiyat bir qator vazifalarni o‘z ichiga olgan gender rivojlanish strategiyasini ishlab chiqadi:

- xotin-qizlarning ehtiyojlarni hisobga olgan holda ularni birinchi o‘ringa qo‘yish va ularni hisobga olish;
- ayollarning jamiyatning barcha sohalardagi mavqeining erkaklar mavqeiga nisbatan holatini aniqlash;
- ayollarning o‘z mavqei, talablari va ehtiyojlarini anglashiga erishish;
- ayollar taraqqiyoti yo‘lidagi to‘siqlarni aniqlash;
- ayollar faoliyati ko‘lamini kengaytirish, ularning an’anaviy erkak kasblarini egallash imkoniyatlarini aniqlash;
- ayollarning kamsitilishi va xo‘rlanishining bevosita sabab va oqibatlarini bartaraf etish va hokazo.

Hozirgi vaqtda ayrim hududlarda haq to‘lanadigan bandlik imkoniyatlarida gender tengsizligining sezilarli darajada saqlanib qolmoqda, shuningdek, mehnat bozorida erkaklar va ayollar o‘rtasidagi sezilarli tafovut saqlanib qolmoqda. Jinsiy zo‘ravonlik va ekspluatatsiya, haq to‘lanmaydigan parvarish va uy ishlarining teng taqsimlanmaganligi, ayrim qarorlarni qabul qilishda kamsitish elementlarining hali ham saqlanib qolayotgani rivojlanish uchun katta to‘siq bo‘lib qolmoqda.

Zamonaviy falsafiy va huquqiy tafakkurda inson va uning subyektiv huquqlariga antropologik yondashuvni rivojlantirishning yangi paradigmasi joriy etilmoqda, chunki inson hayoti, qadr-qimmat, erkinligi, adolati, tengligi zamonaviy ilmiy-falsafiy fanlarda muhim qadriyatlar sifatida keng muhokama qilinmoqda. Gumanitar fanning muhim tushunchasi va muammosi bo‘lgan “kelajak shaxsi” –zamonaviy tarzda tarbiyalangan, yuksak psixofizik, axloqiy va intellektual fazilatlariga ega, rivojlangan ehtiyoj va qiziqishlarga ega, umuminsoniy qadriyatlarni, jumladan, gender tengligini tan oladigan shaxsdir. Bugungi zamonaviy tendensiyalar shuni ko‘rsatadiki, jinsidan qat’i nazar inson salohiyatidan va imkoniyatdaridan sifatli va samarali foydalanish mamlakatni taraqqiyot sari yetaklaydi, chunki ayollar ham, erkaklar ham imtiyozlar, diniy e’tiqodlar, terining rangi, yoshi va jinsidan qat’i nazar har bir inson amalga oshishi mumkin bo‘lgan rivojlangan jamiyat qurishning tengdosh a‘zolaridir. Shu sababli, antropologik tendensiyalarning zamonaviy sharoitida shaxsning ustuvorligini joriy etish gender tengligi kabi qadriyatni tizimli tahlil qilishni talab qiladi.

Bu boradagi tadqiqotlarda gender tengligini tushunishga antropologik yondashuvni oydinlashtirish; huquqiy sohada gender yondashuvi nutqidagi farqlarga bo‘lgan huquqni tahlil qilish; gender tengligining tarkibiy qismlarini tavsiflash; gender tengligini qonun qadriyati sifatida o‘rganish, huquqiy sohada gender yondashuvi nutqidagi farqlarga bo‘lgan huquqni tahlil qilish; gender tengligining tarkibiy qismlarini tavsiflash; gender tengligini qonun qadriyati sifatida o‘rganish, huquqiy sohada gender yondashuvi nutqidagi farqlarga bo‘lgan huquqni tahlil qilish; gender tengligining tarkibiy qismlarini tavsiflash; gender tengligini huquqiy qadriyat sifatida o‘rganish lozim.

Tabiiy huquqda ham, pozitiv huquqning asosiy mazmuni va g‘oyasiga ko‘ra, eng oliy qadriyat - shaxsga qaratilgan. Huquqning tabiati haqidagi munozara inson tabiati bilan bog‘liqdir. “Inson” tushunchasi bilan bir qatorda “shaxs”, “individuallik” tushunchalari ekvivalent bo‘lib, birinchi navbatda, ma’lum bir shaxsni shaxs sifatida hammadan, shu jumladan tabiiydan ajratib turadigan o‘ziga xos xususiyatni tavsiflaydi. Inson taraqqiyoti jarayonida vujudga kelgan, irsiy va orttirilgan jismoniy, aqliy va ijtimoiy xususiyatlar mavjud bo‘lib, shu jumladan jins ham insonning ajralmas asosiy xususiyati, uning tabiati bilan uzviy bog‘liq hisoblanadi.

Jins - bu insonning shunday o‘ziga xos xususiyati, uni e’tiborsiz qoldirib bo‘lmaydi. Inson o‘zining biologik tabiatini, o‘zgarmasligini birinchi navbatda jinsda his qiladi. Gender inson va uning munosabatlarini boshqaradi, belgilaydi, ta’kidlaydi va ishontiradi. U o‘zaro munosabatlarni saqlaydi, himoya qiladi, energiya, ilhom manbai bo‘ladi. Jinsiy hayot tarzini, xulq-atvorini, niyat va intilishlarini va boshqalarni tavsiflovchi haqiqiy biologik (genetik-morfologik, anatomik, fiziologik) dan farqli o‘laroq, jinsning ijtimoiy-jinsiy xususiyatlarini aniqlash uchun “jins” tushunchasi qo‘llaniladi. Gender nafaqat erkaklar va ayollarni alohida shaxslar sifatida, balki ular o‘rtasidagi ijtimoiy-demografik guruhlar va umuman gender munosabatlarini tavsiflaydi. Bu gender rollari va stereotiplarni hisobga olgan holda gender sotsializatsiyasi va shaxsiy identifikatsiya orqali sodir bo‘ladi. Har safar zamonaviy sharoitda gender tushunchasi haqida gap ketganda, doimiy ravishdamavjud bo‘lgan “ayollar muammosi” stereotipini yengib o‘tishga to‘g‘ri keladi, shu bilan gender muammolari, birinchi navbatda, ijtimoiy muammolar, nafaqat ayollar, erkaklarning ham, butun jamiyatning muammolari ekanligini ta’kidlash kerak.

XULOSA

Xulosa qilib aytganda, mamlakatimizda gender tenglik muammolarini o‘rganish va ularni hal etish jamiyat taraqqiyoti uchun muhim ahamiyatga ega. Gender tenglikni ta’minlashda ta’lim, huquqiy tizim, oila va ijtimoiy institutlarning hamkorligi zarur bo‘lib, bu jarayon barkamol va adolatli jamiyat qurishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO‘YXATI:

1. Mirziyoyev Sh.M. Milliy tiklanishdan milliy yuksalish sari –Toshkent: O‘zbeksiton, 2021. –B. 406
2. O‘zbekiston Respublikasining 2019 yil 2 sentyabrdagi O‘RQ-562-son “Xotin-qizlar va erkaklar uchun teng huquq hamda imkoniyatlar kafolatlari to‘g‘risida”gi Qonuni. <https://lex.uz/docs/4494849>
3. Декларация тысячелетия ООН от 08.09.2000 г. (www.undp.org.)
4. Султонова А.Р. Гендерное равенство как фактор устойчивого развития мирового сообщества European science № 4 (46)-С.31
5. Крочук М.И. Гендерное равенство как ценность права // Приволжский научный вестник 116 № 6 (22) – 2013-С. 112-113
6. Исаева Н.В. Гендерная идентичность как фактор обеспечения прав человека // Права человека и проблемы идентичности в России и современном мире / под ред. О.Ю. Малиновой, А.Ю. Сунгурова. – СПб., 2005. – С. 188.